

**İLKÖĞRETİM ÇAĞI ÇOCUKLARININ MİMARİ OBJE OLARAK
ANITKABİR'İ ALGILAYIŞI VE BİÇİMSEL İFADESİ****PERCEPTION AND STYLISTIC EXPRESSION OF ANITKABIR AS
AN ARCHITECTURAL OBJECT BY PRIMARY SCHOOL
CHILDREN**

*Mehmet UYSAL**
*Fadimana SELVİ***

Özet:

Bu çalışma ilköğretim çağı çocuklarının, mekânsal algı ve çizgi arasındaki kurdukları ilişkinin varlığı üzerine şekillenmiş ve gelişmiştir. Farklı disiplinlerin değişik açılardan ele aldığı bir kavram olan algı, bu çalışmada çocuğun hatırladıklarının ne kadarının mekânsal olduğu, bilindik bir mekânın akılda kalan yönlerinin neler olduğu üzerine kurulan bir model çerçevesinde değerlendirilmektedir. Mimari bir unsur olarak en yaygın şekilde bilinen ve çizgisel ifade açısından çok net biçimlenişler içeren Anıtkabir, araştırmanın mekânı olarak seçilmiştir.

Çalışmanın amacı, çocuğun görsel algıları neticesinde bellekte kalan mekânın çizgi aracı ile biçimsel olarak ifade edilmesinde sanatsal gelişim dönemlerinden; şematik, gerçekçiliğin doğuşu ve gerçekçilik evreleri ile ne derece örtüştüğü olarak özetlenebilir. Çalışma kapsamında öncelikle; şematik, gerçekçiliğin doğuşu ve gerçekçilik dönemindeki çocuklarla yapılan alan çalışmasını temellendirmek için literatür taraması yapılmıştır. İkinci basamağı, 2009/2010 Eğitim Öğretim Yılı I. Döneminde Karaman İli Başyayla ilçesine bağlı Başyayla İlköğretim Okulu'nda temel eğitim gören 4. (şematik), 6. (gerçekçiliğin doğuşu) ve 8. sınıf (gerçekçilik) öğrenci çalışma gruplarına bilindik ve çeşitli şekillerde (ziyaret, medya, ders araçları vb.) görülmüş olan Anıtkabir hakkında teorik bilginin aktarılmasıdır. Daha sonra öğrencilere algılarının ürünü olan uygulama çalışmalarının yapılması ve bunların amacı belirleyen parametreler kapsamında yorumlanması oluşturmaktadır. Bu çalışma ile görsel algıya bağlı olarak bellekteki mekân oluşumunun; çocuğun bulunduğu evreye, bireysel farklılıklara, farklı algılama biçimlerine, mekânın yaşanmışlık deneyimlerine dayanarak belleğe kodlandığını ve bu oluşumun ürünleri olan çizimlerin çocuğun bulunduğu evreyi destekler nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Biçimsel İfade, Çocukta Çizgi ve Mekân İlişkisi, Sanatsal Gelişim Evreleri, Görsel Algının Gelişimi, Anıtkabir.

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü - Konya
mimuysal@yahoo.com

** Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı - Konya fselvi@hotmail.com

Abstract:

This study was shaped and developed regarding the existence of a relationship between spatial perception and lines as observed in primary school children. Perception, receiving a variety of approaches from different disciplines, is assessed in our study through a model based on what portion of the things remembered by the child is spatial and what are the remembered parts or features of a familiar space. The study investigates Anıtkabir as a well-known architectural object which carries very distinct structures in terms of linear expression. The study aims at determining to what extent the formal expression of the space remembered by the child after visual perception through drawing matches the artistic development stages; schematic, dawning realism and pseudorealism. A literature review was carried out in order to constitute a basis for the fieldwork encompassing children from schematic, dawning realism and pseudorealism stages. The second step has been providing theoretical information concerning Anıtkabir to the student groups from Başyayla Primary Education School attending to 4th (schematic), 6th (dawning realism) and 8th (pseudorealism) grades using various common methods (visits, media, teaching tools, etc.) during 2009-2010 Education Year Fall Semester. Later the students were asked to put their perceptions in practice and the results were interpreted within the target parameters. This study asserts that the formation of space in memory as a result of visual perception are coded in view of the phase occupied by the child, personal differences, different styles of perception and spatial experiences and the drawings support the features of the phase occupied by the child.

Key words: Formal/Morphological Expression, Line and Space Relationship in Children, Stages of Artistic Development, Development of Visual Perception, Anıtkabir.

Giriş

Kendi kişisel ayrılıklarımız gibi her çocuğunda öz inancı ve bir anlatım biçimi vardır. Bu biçim çocuğun sanatsal, bedensel ve zihinsel gelişimi ile birlikte aşamalar halinde basitten karmaşığa doğru ilerlemektedir (Senemoğlu, 2004). Çocukların, sistematik bir gelişme çizgisi izlediğine ilk dikkatleri çeken Gustaf Britsch'tir. Britsch'e göre bu gelişme, çizgilerin kendi kuralları içinde basitten karmaşığa doğrudur. Arnheim'de aynı görüşü paylaşmaktadır ve çocuk çizimlerdeki gelişimin algısal olduğuna dikkat çekmektedir. Lowenfeld'in de gelişim evrelerine yaklaşımı, doğallık konusunda Britsch ve Arnheim ile birliktelik göstermektedir. Bu çalışmada, nitel veri toplama teknikleri ile algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına ilişkin bir yöntem izlenmiştir

(Yıldırım ve Şimşek, 1999). Buna göre öğrencilerin¹ sınıf ortamında hiçbir dokümana bakmadan hafızalarında oluşmuş Anıtkabir biçimini çizgisel olarak ifade etmeleri istenmiş ve değerlendirmeler bu kapsamda yapılmıştır.

1. ÇOCUKLARDA SANATSAL GELİŞİM VE BİÇİMSEL ALGI

Sanatsal gelişme, bedensel ve zihinsel gelişmede olduğu gibi aşamalar halinde ilerlemektedir. Bu gelişim aşamaları bedensel ve zihinsel gelişim aşamalarının sağladığı olanaklar çerçevesinde ve yönlendirmeler ile basitten karmaşığa, tümelden tikele, genelden özele, kolaydan zora doğru organik bir şekilde oluşmaktadır. Lowenfeld, kendi araştırmalarına dayanarak bütün öğrencilerin “evrenselden tikele” doğru bir gelişim içinde olacaklarını varsayarak, sanatsal gelişime ilişkin bir sınıflandırma yapmıştır (Öztaş, 2007). Lowenfeld’in gelişim evreleri; Karalama Dönemi (2–4 yaş), Şema Öncesi Dönem (4–7 yaş), Şematik Dönem² (7–9 yaş), Gerçekçiliğin Doğuşu³ (9–12 yaş), Gerçekçilik Dönemi⁴ (13–21 yaş) olarak gruplanabilmektedir.

Algı, öznenin yaşantısı yoluyla birlikte elde ettiği bilgiyi beynin örgütleyip, yorumlayıp, anlamlı hale getirmesi durumudur (Morgan, 2000). Piaget, çocukta oluşan algıyı açıklarken; çocukların algılarının geçmiş yaşantılarıyla beslendiğini, çocuklardaki eylemlerin çokluğu algı düzeylerinin gelişmesi ile paralellik gösterdiğini ifade etmektedir. Gelişme sürecindeki çocukların yaşadıkları dünyayı algılama biçimleri yetişkin bireylerden çok farklı olmaktadır (Duman, 2006). Algı, göz önündeki

¹ Çalışma alanını 2009/2010 Eğitim Öğretim Yılı I. Döneminde Karaman İli Başyayla ilçesine bağlı Başyayla İlköğretim Okulu’nda temel eğitim gören 4, 6 ve 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bu sınıfların seçilmesindeki amaç 4. sınıf çocukların “şematik-somut işlem dönemi”, 6. sınıf çocukların “gerçekçiliğin doğuşu-çete çağı” ve 8. sınıf çocukların “gerçekçilik-ergenlik krizi” evrelerinde bulunmalarıdır. Toplam 146 çalışmanın bulunduğu bu araştırmada; şematik evreye (4. sınıf) ait 32, bir üst evreye (6. sınıf) ait 53 ve gelişim dönemlerinin son basamağını oluşturan gerçekçilik evresine (8. sınıf) ait 61 çalışma bulunmaktadır. Uygulamayı yapan öğrencilerden, gerçekçiliğin doğuşu evresine ait yalnızca 4 kişi Anıtkabir’i ziyaret etmiş bulunmaktadır. Diğer öğrenciler ise Anıtkabir’i görsel iletişim araçlarından ve resimlerden algıladığı şekilde biçimsel olarak aktarmışlardır.

² “Şematik” dönemde çocuk, insan ve çevresi hakkındaki görüşlerini şemalar halinde ürünlerine yansıtır. Bu şemalar, çocuğun bir şeyi nasıl gördüğü, nasıl algıladığı ve o şeyin çocuğa verdiği etkiyi ortaya koymasını sağlamaktadır. Toplumla ilişkiye girmesiyle birlikte çevresinin bir parçası olma bilincine varan çocuğun ilk boşluk anlayışı “yer çizgisinde” belirmektedir. Bu çizgi çocuğun perspektif anlayışı gelişinceye kadar, sadece objelerin üzerinde durduğu zemini temsil etmele kalmaz, aynı zamanda evin tabanını, bir caddeyi veya çocuğun üzerinde bulunduğu döşemeyi de temsil edebilmektedir.

³ Çocuk büyüdükçe görsel açıdan daha gerçekçi olmaya başlamaktadır. “Gerçekçiliğin doğuşu” diye adlandırılan bu dönemde çocuk, çevresi ve çevresini oluşturan nesnelere ilişkin keşfetmektedir. Henüz perspektif, ışık ve gölge kurallarını tam öğrenmemiş, üçüncü boyutu yaratma becerisine sahip olamamıştır. Bu evrede çocuklar yaptıklarını beğenmezler, olması gerektiği biçimde yapmadıklarını sanıp cesaretlerini yitirmektedirler. Fiziksel, zihinsel ve duygusal büyüme sonucu, artık daha önceki yıllarda kullandıkları üslup onları doyurmamaya başlamıştır.

⁴ Hareketin, üç boyutlu biçimlerin, çok yönlü görüşün ve dışavurumcu renk anlayışının ortaya çıktığı “gerçekçilik” dönemindeki çocuk; dünya olaylarını, çevresinde olup biteni, yalnız somut değil soyut düşünceleri toplayıp biriktirip kavramlaştırmaktadır. Hem kendi çalışmalarına, hem de başkalarının yapıtlarına karşı eleştirel davranış geliştirmektedir. Çizgisel birçok sorun artık öğrenilerek çözülmekte, okul ve ilk ergenlik çağında resimde kaybolan bütünlük tekrar kazanılmaktadır.

nesnelerin beş duyu unsuruyla alınan izlenim işlemi olduğuna göre, sanatsal etkinliğin en önemli aşamalarından birini görsel algılama meydana getirmektedir (San, 1977). Görsel algılama çevremizde gördüğümüz nesnelere ait daha önce edinilen bilgilerin birbirlerini tamamlamasıdır (Özen, 2004). Çocuğun çizgileri onun algılarını yansıtmaktadır. Çizgi genel olarak 1-2 yaşları arasında karalamalar ile başlamakta, bu çizgiler görsel amaçlara dayanmamakta ve sadece devinim amaçlı çabaları içermektedir. Çizgiler zamanla daireye dönüşmekte (Öztaş, 2007), 2 yaş sonrasında çocuğun somut hiçbir nitelik taşımayan karalamalarındaki daireler hareketlenmeye başlamaktadır. Ancak bu dönemde çocuk, çizgilerini anne ve baba şeklinde nitelendirmekte, yatay bir şekilde ilerleyen çizgi, onun için bir tren veya benzeri bir nesneyi ifade edebilmektedir. Çocuk 3-4 yaşına geldiği zaman çevresinde gördüğü reel objeleri çizmekte ve parçaları bir araya getirmektedir. Bu dönemde çocukların resimlerinde çizgiler şema karakterinde ve çizgileri sembolik anlatım döneminden sonra zamanla yerini içsel gerçekliğe bırakmaktadır. 9-12 yaş evresinde ise çizgiler içsel gerçeklikten görsel gerçekliğe geçiş yapmaktadır. Çocuk gelişim evresinin son basamağına geldiği zaman çizgileri tüm yaşantısının reel bir göstergesi olup çok yönlü algısal gelişimi, bu çizgilerde yatmaktadır.

Mimari biçim algısı, mekâna yönelik formların ve fiziksel örüntülerin bireyde oluşturduğu duygu ve izlenimler bütünüdür. Çocukların gerçek mekânla ve mimari biçimle kurduğu iletişim, daha doğduğu andan itibaren başlamakta ve yaşa bağlı gelişim göstermektedir. Beş duyu organının yanında, içselleştirilmiş deneyimler çocukların mekân ve mimari biçim algısında etkin rol oynamaktadır. İnsanın, çevre algısının büyük bir bölümü nasıl görsel nitelikte ise, mimari biçimi ve mekânı algılaması da bu türdendir (Yılmaz, 2004). Algıda mekân bileşenlerinin yanında mimari biçimde etkili bir unsurdur. Biçim, bir nesnenin çevre çizgilerinin düzeni, görünümü şeklinde tanımlanabilmektedir. Biçim diğer tüm özellikleri içinde barındıran bir özellik olarak görsel etkide ilk izlenimin oluşmasını sağlamaktadır. Mimari bütünün ana öğelerinin insanla ilişkisinin kendi özellikleriyle ilgili olmasının yanında biçim öğesi, gönderdiği uyarıcılarla fonksiyon ve teknik öğelerinin özelliklerinin ve karakterlerinin insanla ilişkisi için bir bağ oluşturmaktadır. Sonuç olarak mimari bütün biçim aracılığı ile algılanmaktadır (Us, 2008).

2. BİLİNDİK BİR MEKÂN: ANITKABİR

9 Ekim 1944'de inşasına başlanan ve 1 Eylül 1953'te tamamlanan Anıtkabir'in yerinin Anıttepe (Rasattepe) olarak belirlenmesinde, Atatürk'ün yıllar önce bir gezi sırasında Rasattepe'yi gezerken ağzından dökülen "*Bu tepe ne güzel bir anıt yeri...*" sözü etkili olmuştur. Anıtkabir yerinin seçilmesinden sonra, bu yapının özellikleri tespit edilmiş ve proje yarışması açılmıştır (Genelkurmay Başkanlığı, 1994). Dönemin hükümeti tarafından

kurulan komisyonun ortaya koyduğu ilkeler, Anıtkabir proje yarışması şartnamesinin temeli niteliğindedir. Bakanlar Kurulu Kararı'na göre Anıtkabir projesi yarışmasına yalnız Batılı mimarlar girebilecektir ve Türk mimarları yarışmanın dışında bırakılmıştır. Hükümetin kararı, basında ve aydınlar arasında sert tepkilerle karşılanmış ve böyle milli bir konuyu işlemekten Türk sanatçıların mahrum etmenin haksızlık olduğuna dair uyarıların neticesinde hükümet ilk kararından dönmüş ve yarışma uluslararası bir nitelik kazanmıştır (Genelkurmay Başkanlığı, 1994). Anıtkabir yarışması şartnamesinde binanın bir ziyaretgâh olacağı belirtilmiş, yakın çevresinden ve kentin her noktasından algılanabilecek anıtsal bir yapı olması gerekliliği vurgulanmıştır. 1941 yılında açılan Anıtkabir yarışması 3 Mart 1942 tarihinde tamamlanmış⁵, o dönemdeki dünya krizi nedeniyle dünyaca ünlü mimarların katılımı az olmuştur. Seçilen üç projenin de eksiklikleri olduğu belirtilmiş, projelerde yeni düzenlemeler yapılması gerekliliği vurgulanmıştır (Sayar, 1943). Hükümet, yetkin birçok kişinin düşüncelerine dayanarak mili bir eser olmasından dolayı, Prof. Emin Onat ile Doç. Orhan Arda'nın eserini uygulamaya karar vermiştir (Genelkurmay Başkanlığı, 1994; Sayar, 1943). Seçilen proje⁶ önerilen değişiklikler doğrultusunda; ilk revizyonunda Neo-Osmanlı tarzı kabul görmüş, 1950 yılında hükümetin isteği ile yapılan yeni revizyonla ilk tasarım anlayışına benzeyen Parthenon kökenli Batı Neo-Klasik üsluptaki tasarıma karar verilmiştir. Anıtkabir'in dikdörtgen prizma ana bir kütleli saran çepeçevre kolonların oluşturduğu rasyonel-geometrik bir biçimlenişi bulunmaktadır (Kortan, 2007).

Yapımı dokuz yıl süren Anıtkabir, Türk mimarlık tarihinin II. Ulusal Mimarlık Dönemine rastlamaktadır. Bu dönemin mimari özelliği anıtsal yönü ağır basan, simetriye önem veren ve taş malzemeyi kullanan büyük ölçekli tasarımlardır. Biçimci bir anlayışın etkisinde olan bu dönemin yapılarının anıtsal bir görünüme ulaşabilmesi için değişik öğelerden yararlanılmıştır. Bu ulusal akımda biçimin, mimarının sonuç ürünü olması ve dışarıdan bir mimari esere bakan insanın algılama ve değerlendirme ölçütlerinin temelinde yer alması, hem kuramsal anlamda hem de pratikte mimaride biçimi önemli bir unsur haline getirmiştir. Fiziksel ve duygusal

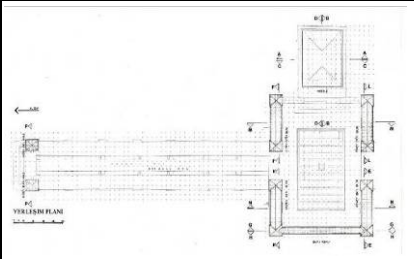
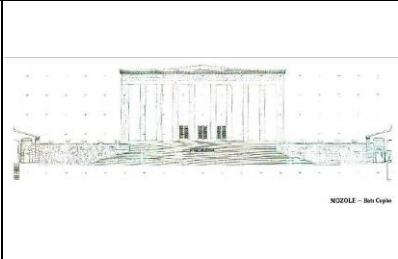
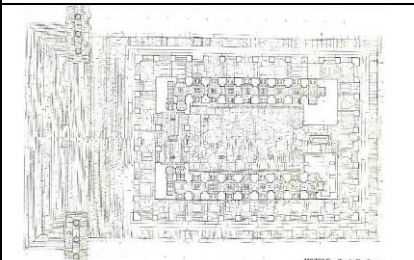
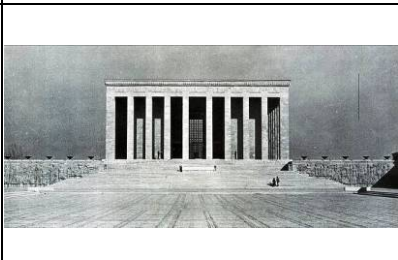
⁵ Bu uluslararası yarışmaya 27'si yabancı 20'si Türk toplam 47 eser katılmıştır. Uluslararası bir jüri (Paul Bonatz, Hay Lingen, Ivar Tengböm) tarafından incelenen bu eserlerin 3 tanesi ödül, 4 tanesi de satınalma kategorisinde değer bulmuştur. Hükümete bildirilen ve ödül kategorisinde yer alan 3 projeden biri ünlü Tannenberg Anıtı'nı yapan Alman Profesörü Johannes Kruger'in, diğeri İtalyan Profesörü Arnaldo Foschini'nin ve üçüncüsü de İstanbul Mimarlık Fakültesi Profesörü Emin Onat ile Doçent Orhan Arda'nın eserleridir (Genelkurmay Başkanlığı, 1994).

⁶ 750 bin metrekarelik bir alan üzerinde inşa edilen Anıtkabir projesinin nasıl meydana getirildiğini Prof. Emin Onat şöyle açıklamaktadır:

"Büyük Önder için kurmak istediğimiz anıtın, onun getirdiği yeni ruhu ifade etmesini istedik. Bu ruh, milletin içinden geçtiği medeniyetlerden birine ait, ölümlü bir ruh olamazdı. Ata'nın Anıtkabiri'ni, bir sultan veya veli türbesi ruhundan tamamen ayrı, yedi bin yıllık bir medeniyetin, rasyonel çizgilerine dayanan klasik bir ruh içinde kurmak istedik." (Genelkurmay Başkanlığı, 1994; Onat ve Arda, 1955).

açından kabul edilir çevreler yaratılırken, mekânsal uyarım elemanlarının temelini oluşturan biçimin, çok yönlü olan tasarım ilkelerine bağlı olarak düzenlenmesi sonucu, çeşitli algılama durumları ortaya çıkmaktadır. Mekâna ait bu uyarımların oluşumunda, biçimsel olarak asal geometrilerin insan üzerindeki etkisinin çok belirgin olduğu kuramsal anlamda kabul görmektedir. Bu bağlamda, mekânı oluşturan formun geometrik veya serbest form olması, görsel algılamada önemli rol oynamaktadır. Mimari biçimden gelen ve algılamayı kolaylaştıran görsel niteliklerin başında gelen bu durum, genel anlamda nesnelere ayırt edici özellik kazandıran maddi öğelerin kurgusu şeklinde özetlenebilmektedir. Yatay biçimler kullanıcıya huzur, genişlik, rahatlık ve sükûnet hissi verirken, dikey biçimler ululuk, yücelik hissi vermektedir. Geometrik biçimlerden dikdörtgen ise dengeli ve dinamik bir etki yaratmaktadır. Araştırmanın bilindik mekânını oluşturan Anıtkabir’de tasarımsal olarak bu nitelikleri taşımakta ve burada biçim, malzemenin de verdiği katılımla heykelleşen anıtsal bir tavır sergilemektedir.

Tablo 1. Anıtkabir’in Mimari Biçimlenişi.

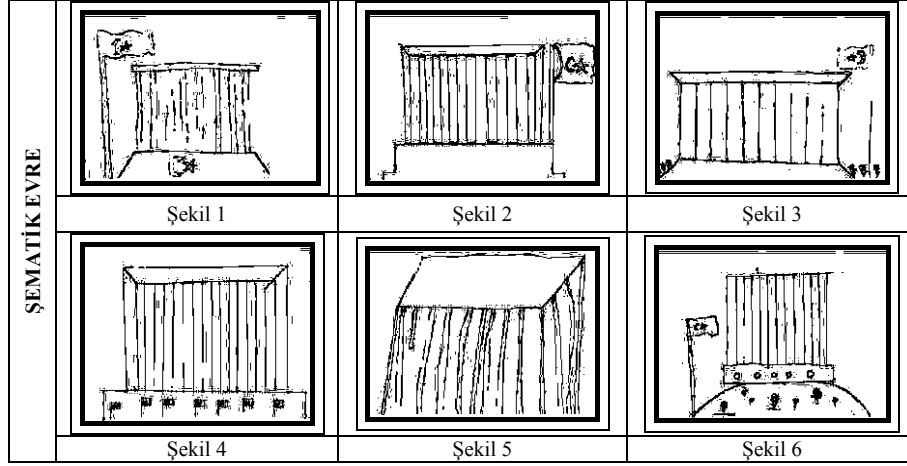
Vaziyet Planı		Batı Görünüşü	
Zemin Kat Planı		Fotoğraf	
Bu tablo’da yer alan Vaziyet Planı, Zemin kat planı, batı görünüşü ve fotoğraf ODTÜ Anıtkabir Rölöve ve Restorasyon Çalışma Grubu’na (1986) aittir.			

3. ANITKABİR’İN MİMARİ BİÇİM ALGISI VE İFADESİ

Çocuk için en bilindik mimari biçimlerden biri olan Anıtkabir’in algısı ve çizgi arasındaki ilişkinin varlığı üzerine şekillenen bu araştırma; çocuğun şematik, gerçekçiliğin doğuşu ve gerçekçilik evrelerinde, mimari biçim algılayışındaki çizgiyi kullanımı bakımından gelişimi ve mimari biçim olarak Anıtkabir’in ifadesinin ne şekilde olduğunu tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

Şematik Evre; Perspektif algılayışının henüz oluşmadığı bu dönemde çocuğun, bilindik mekânı yansıtan çizgileri; tipik biçimler, somut nesnelere ve nesnelere karşı mantıksal yaklaşımları içermektedir. Evreye ait çalışmaların %66'sı bu niteliktedir. Bu durum ise çizim dilinin henüz gelişmediğinin göstergesidir. Şematik yönelim, ilkel, yalın ve gelişmemiştir. Bu eğilimdeki öğrenciler, alıştıkları imgelere daha çok güvenmeleri, kompozisyonlarındaki konuları anlık duygu ve mizaçlarını sınırlı, yüzeysel olarak ve oldukça sert biçimdeki resimlerle süslemekte, çizgileri genellikle sayfanın ortasında bulunmaktadır. Sanatsal çalışmalarda öz güven eksikliği, olumsuz eleştirilere açık ve hata yapmaktan korkmamanın yanı sıra oldukça ilgi ve merakla çalıştıklarından rastlantısal avantaj edinme yetenekleri de bulunmaktadır (Alakuş, 2004).

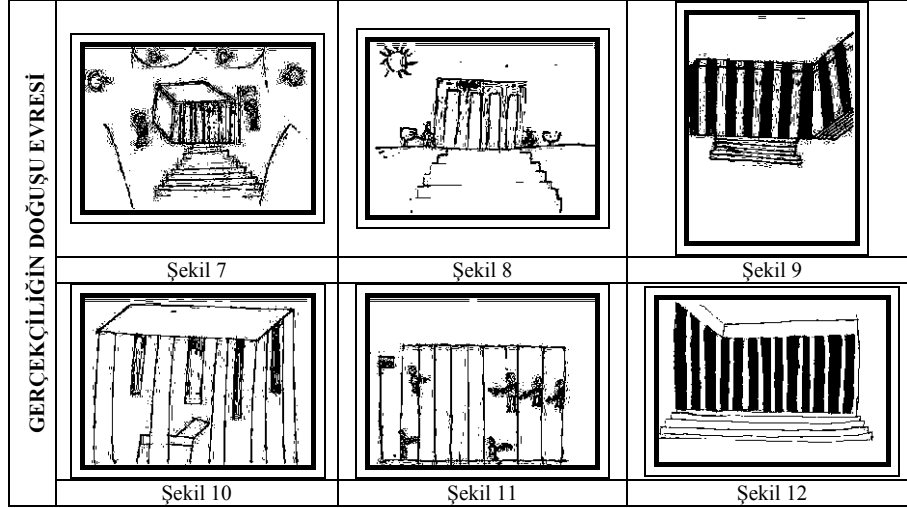
Çalışmaların geneline bakıldığında oran ve ölçü uygulamalarında, önceki döneme göre çocuklar, belli başarıları gösterebilirler de, bu başarı daha çok her nesnenin kendi ölçü ve oranıyla sınırlıdır. Çocuklar nesnelere arası ilişkilerde dikkatli de olsa, nesnelere birbirleriyle oranı ve ölçülerdeki farklılıklar onların gözünden kaçabilmektedir. Çünkü çocuğun evreye has önemsedikleri unsurlar vardır. Bu unsurlardan biri olan bayrağın orantısal olarak mekâna eş değer büyüklükte, bazı çalışmalarda ise mekândan daha büyük bir şekilde çizildiği görülmektedir [Şekil 1]. Bu durum çocuğun bulunduğu dönemi yansıtan bir özelliktir. Örneğin bu dönemdeki çocuk için önemli diğer bir unsur olan baba, aile içinde her zaman büyük bir şekilde ifade edilmektedir. Uzamsal değerleri yansıtmayan bu çalışmalar da mekân, belirgin bir şekilde vurgulanmamıştır. İleriki aşamalarda ise mekân daha belirgin bir hale gelecek ve bir çeşit perspektif ortaya çıkmaya başlayacaktır. Evreye ait örneklerin genelinde çizgi, algılanan mekânın konturlarında kullanılmış ve yer çizgisinin kalınlaştığı gözlenmiştir. Birçok çalışmada işe yer çizgisi olarak kâğıdın alt kenarı kullanılmış, mekân doğrudan bu kenar üzerine yerleştirilmiştir [Şekil 2 ve 3]. İki boyut çalışmaların %22'sinde kısmen aşılmış, sadece mekânda üçüncü boyut betimlenmeye çalışılmış fakat çok çelişki yaşanmıştır [Şekil 4 ve 5]. Bariz bir şekilde ayrıntıdan kaçan çocuk, bir üst evrede bu kaçışı sürdürmemekte, bazı çizgilerinde ise ayrıntıda kaybolmaktadır. Mekânın ve biçimin görsel analizi yapılırken biçim ile iletişim kurmak için algılamayı etkin kılan, ayrıntıyı fark etme becerisidir. Bilindik mimari bir biçim olan Anıtkabir çizimlerde, ilkel resimlerde görülen şematik anlatımdan kurtulamamış, bir çalışma dışında mekânın fiziksel anlamda büyüklüğünü yansıtamamıştır. İlginç bir orantısal ifadenin ürünü olan bu örnekte Anıtkabir dünya/tepe üzerinde betimlenmiştir [Şekil 6].

Gerçekçiliğin Doğuşu; 9-12 Yaş dönemi çocuğun, bedensel ve psikolojik gelişim ve değişkenlerinin kritik olduğu bir dönemdir. Şematik evreye has önemsenen aile, baba ve bayrak gibi unsurlar çete çağında savaş, asker ve silah gibi unsurlarla çeşitlenmeye başlanmıştır. Döneme ait çalışmaların %15'inde asker figürünün betimlenmesi bu ifadeyi desteklemektedir. Bu çağlarda çocuk gerçekle ilgilenmeye başlamaktadır. Gerçeklik onun için doğayı taklit etme anlamına gelmemekte, bunu bir görüş anlayışı olarak ele almaktadır. Artık toplumun bir üyesi olduğundan haberdardır ve bu bilinç çizgilerinde kendini göstermektedir. Bu evrede çocuk, kademeli olarak somut kavramlardan soyuta doğru uzamsal anlamda ilerlemeye başlamaktadır. Önceki çalışmalarında nesnelere bir sıra halinde çizmekte iken, artık kâğıt üzerindeki birçok şekli birbirleriyle ilişkili olarak düzenlemektedir [Şekil 7]. Bazı çocuklar zemin çizgisi gösterimini sıkça kullansalar da, bu çizgi altındaki alanı bir mekân, yani yer olarak görmektedirler. Çocuk henüz bilinçli bir görsel uzaklığı algılama düzeyinde olmasa bile buna yönelik ilk adımları atmıştır [Şekil 8].

Gerçekliğin doğuşu evresine has olan özelliklerin görüldüğü çalışmaların % 64'ünde, mekânda perspektif sorununun olgunlaşmamış bir boyutta ele alındığı, uzamın karışık boyutlandırma ve çok yönlü perspektif olarak ortaya çıktığı söylenebilmektedir [Şekil 9]. Çocukların kişiliklerini bulmak istemeleri onları reel düşünmeye sevk etmekte ve bu anlayış çizgilerine de yansımaktadır. Çizginin, mekânın sınırlarını belirlemek için kullanıldığı Şekil 10 ile Şekil 11'in bir diğer özelliği de çalışmaları yapan öğrencilerin Anıtkabir'i önceden ziyaret etmiş olmalarıdır. Diğer çalışmalarda dikkati çeken unsurlardan biri olan iç mekânın algısal olarak bilinmezliği, bu çalışmalarda şeffaflık ilkesinden yararlanarak aşılmıştır. Buna dayanarak denilebilir ki; fiziksel bir mekân çocuğun hayatında bilindik bir yer teşkil etse de, yaşantı haline gelmediği sürece algısal anlamda kavranması güçleşmektedir. Algılanan mekân, olabildiğince reel

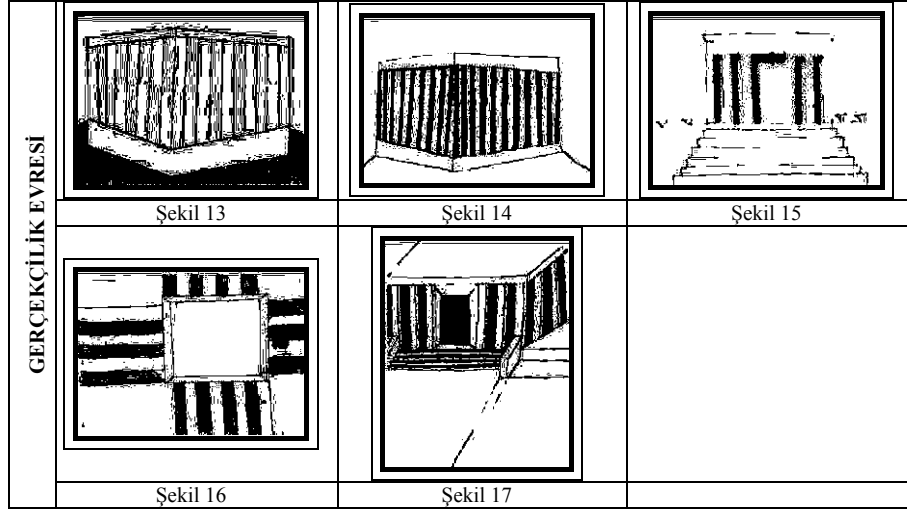
değerleri yansıtan bir biçimde ele alınmakta ve uzam çok yönlü hacimsel bir görünüşte aktarılmaktadır [Şekil 12].

Gerçekçilik Evresi; Bu evrede, önceki evreye ait çalışmalarında kaybolan bütünlük kavramı tekrar kazanılmaya başlanmıştır. Çalışmaların %34'ünde mekânsal betimlemeler bu niteliktedir. Bu dönemdeki çocukların yaptıkları kompozisyonlarında; bağımsız, imgesel düşünme alışkanlıkları edindikleri ve kazanılan çizgisel ifadeyi oldukça geliştirdikleri görülmektedir [Şekil 13]. İlk evrelerden bu zamana kadar birçok şemaları görselleştiren çocuk, artık bunlarla yetinmemekte, tanımlayıcı ve aslına benzer ürünler ortaya koymaktadır [Şekil 14]. Ayrıca bu dönemde, bireyin çevresindeki uyarıcıların zenginliği, onun soyutlama becerilerinin de gelişimini ve olgunlaşmasını sağlamaktadır [Şekil 15].

Mekân organizasyonunun, temel oluşumunu sağlayan biçim ögesi, gözlemciye o mekânın kavranabilmesi için gerekli ipuçlarını vermekte ve algılamayı sağlamaktadır. Yetişkinliğe adım atmış olan gerçekçilik evresindeki çocukların çalışmalarına bakıldığında Anıtkabir'i biçimsel olarak algıladıkları ve mekânın tasarım özelliğinin asal bir geometrik form niteliği taşıdığı, farkında oldukları görülmektedir. Bu farkındalık sadece mimari formla sınırlı kalmamış, işlevselliğin ötesinde anlamsal ve anıtsal değerlerle de ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Biçimsel anlatımlarında perspektif sorununun çözüldüğü; hareketin, üç boyutlu biçimlerin, çok yönlü görüşün (yandan, önden, kuşbakışı) ve dışavurumcu anlayışın ortaya çıktığı bu dönemde çocuk, mimari biçimi kendi görsel algıları sonucunda yorumlamaktadır [Şekil 16]. Bunu yaparken, geçmişten getirdiği bilişsel ve duyuşsal birikimini ve çevresinden elde ettiği görsel deneyimleri kullanmaktadır. Evreye ait çalışmaların geneli incelendiğinde kademeli olarak olgunlaşan uzamın, artık çocuğu zorlamadığı görülmekte, çizgisel

ifadelerinde tamamlama ve düzenleme ilkelerinden faydalanmaktadır. Yorumladığı fiziksel mekânların bilindik olması yeterlidir. Yaşantı haline gelmeyen bir mekânda onun için reel değerler taşımaktadır [Şekil 17]. Artık çizgileri evrensel bir dil kazanmaya başlamıştır.

SONUÇ

256

Bu araştırma, çocuğun görsel algısı sonucu mimari biçimle ilgili oluşturduğu deneyimlerinin ürünü olan çizgisel ifadelerinin, bulunduğu sanatsal gelişim evresi ve takvim yaşı ile örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Bir diğer bulgu ise çocukların, yaşantı haline gelmeyen bir mekânı algılamakta ve reel bir dil ile yorumlamakta zorlandığıdır. Bu durum, sürekli bir değişim ve gelişim izleyen çocuğun son evresinde, gerçekçilik döneminin özelliği olan bütünlük kavramının tekrar oluşması, uzamın kavranılmış olması ve tanımlayıcı ve aslına benzer ürünler ortaya koyması ile görsel anlamda aşmaktadır. Ayrıca algı ve kavrama seviyesi hangi evrede olursa olsun bütün çocuklar, seçilen bilindik mekânın/Anıtkabir çizgisel bir tasarım niteliği taşıdığına bilincindedir. Anıtkabir'in mimari biçimlenişindeki rasyonellik, geometrik biçimlenişin netliği ve çizgisel izlerin belirgin olması da çocuğun algısının ölçülmesinde ve ifadesinde önemli bir araç olmuştur.

KAYNAKLAR

- Alakuş, Ali Osman. (2004). "Resim-İş Dersinde Öğrenci Çalışmalarını Değerlendirme Yaklaşımları". *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*. 6-9 Temmuz. Malatya: İnönü Üniversitesi. <http://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/308.pdf> (E.T: 03.04.2011).
- Duman, Gülbin Ç. (2006). *Çocuğun Zihinsel Gelişimi İle Sanatsal Gelişimi Arasındaki İlgisi*, Basılmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Genelkurmay Başkanlığı. (1994). *Anıtkabir Tarihçesi*. Ankara.
- Kortan, Enis. (2007). Anıtkabir Projesi Üzerine Düşünceler ve Bir Öneri, *Mimarlık*, (335).
- Morgan, Clifford. T. (2000). *Psikolojiye Giriş*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
- ODTÜ Anıtkabir Rölöve ve Restorasyon Çalışma Grubu. (1986). *Anıtkabir Rölöve Projesi*. E., Madran. (Ed.). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fak. Basım İşliği.
- Onat, Emin ve Arda, Orhan. (1955). Anıtkabir, *Arkitekt*, (280), s. 51-62, 92-93.
- Özen, Dinçer. (2004). Sanat Eğitiminde Görmeyi Öğrenme-Öğretme. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), s. 73-85.
- Öztaş, Nebahat. (2007). *4-12 Yaş Grubu Öğrencilerinin Resimlerinde Figür Kullanımı, Figürlerin Mekân ve Elemanlar İçindeki Özellikleri, Renk, Leke ve Çizgisel Kullanımı Bakımından Değerlendirilmesi*, Basılmamış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- San, İnci. (1977). *Sanatsal Yaratma ve Çocukta Yaratıcılık*. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Sayar, Zeki. (1943). Anıt-Kabir Müsabakası Münasebetiyle. *Arkitekt*, (133-134), s. 1-21.
- Senemoğlu, Nuray. (2007). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim, Kuramdan Uygulamaya*. Ankara:Gönül Yayıncılık.
- Us, Fatih. (2008). *Mimari Mekânın Aktarımında Algılayıcı Hareketinin Önemi*, Basılmamış sanatta yeterlilik tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. (1999). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, Ö. (2004). *Mimari Mekânda Görsel Algı Ve Manipülasyon İlişkilerinin İrdelenmesi*, Basılmamış yüksek lisans tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.